

УДК 338.409.3

ЦІЛЬОВІ ОРІЄНТИРИ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ТА ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Пацула О.І.

В статті розглядаються основні характерні риси сучасних процесів міжнародної економічної інтеграції та їх вплив на визначення цільових орієнтирів економічного аналізу. Автор концентрує свою увагу на актуальності оперативного та стратегічного аналізу в умовах інтеграційних процесів, виділяючи при цьому такі напрями аналітичних досліджень як аналіз зовнішнього середовища, потенційних можливостей, інвестиційної діяльності, ризику, можливості банкрутства та настання кризи.

Ключові слова: інтеграція, економічний аналіз, стратегічний аналіз, оперативний аналіз, конкуренція, ризик.

ВСТУП

Сучасні тенденції світового економічного розвитку формуються через системне дослідження явищ, процесів і проблем інтернаціоналізації та інтеграції з урахуванням їх природи та характеру. За цих умов, розроблення ефективної стратегії розвитку макро- та мікроекономічних суб'єктів економіки передбачає обов'язкове врахування цих факторів. Адже, в протилежному випадку, це може означати втрату перспективи нормальної життєдіяльності та неспроможності вироблення ефективної та безпечної політики в жорстких умовах сучасної міжнародної конкурентної боротьби. При цьому, саме економічний аналіз здатен виступити інструментом для оцінки середовища функціонування економічних суб'єктів та визначення напрямів їх розвитку.

Публікації останніх років показують, що питання економічного аналізу є достатньо актуальними і досліджуються багатьма вченими-економістами. Зокрема, в працях Т.Т. Ковальчука [1] розглядаються основні завдання економічного аналізу з точки зору системного підходу, наводиться модель наскрізної системи економічного аналізу. Проф. Є.В. Мних у своїх дослідженнях [2, 3] визначає питання зміни цільової орієнтації сучасного економічного аналізу в умовах креативного менеджменту на ієрархічних рівнях економічної системи, виділяє трансформацію моделі комплексного економічного аналізу. Стаття І.І. Цигилика [4] присвячена питанням аналізу як основного чинника підвищення ефективності діяльності в мікроекономічній площині. У монографії П.Я. Поповича [5] містяться дослідження теоретичних і практичних питань організації та проведення операційного аналізу, визначаються його основні цільові спрямування. Проте, у перелічених працях не спостерігається чіткого визначення мети, ролі і завдань економічного аналізу в умовах інтеграційних процесів, якими відзначаються економічні системи більшості країн світу.

Основні результати нашого дослідження сформувався через використання методів збору, аналізу та синтезу інформації, а також індукції та дедукції при визначенні цільових напрямів економічного аналізу господарюючих суб'єктів і, шляхом узагальнень, отримання загального бачення про основні спрямування макроекономічного аналізу в умовах інтеграції.

Отже, метою статті є виділення основних напрямів проведення економічного аналізу в сучасних умовах інтеграційних та глобалізаційних процесів у світовій економіці.

1 ХАРАКТЕРНІ РИСИ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ, ЯКІ ЗДІЙСНЮЮТЬ ВПЛИВ НА ВИБІР НАПРЯМІВ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ

Інтеграція (лат. *integratio* – відновлення, поповнення) в абстрактно-теоретичному контексті означає стан зв'язаності окремих диференційованих частин і функцій системи в ціле, а також процес, що веде до такого стану. Міжнародна економічна інтеграція – процес зближення, взаємопереплетення, зрощування національних економік і формування цілісного регіонального (міжнародного) господарського комплексу [6].

Процес економічної інтеграції відбувається тоді, коли дві або більше країн об'єднуються для створення ширшого економічного простору. Країни укладають інтеграційні угоди, сподіваючись на економічний вигравш, хоча також можуть переслідувати політичні та інші цілі. Загалом процес економічної інтеграції характеризується певними позитивними та негативними наслідками, які слід враховувати при визначенні цільових орієнтирів проведення економічного аналізу.

Насамперед, мова йде про розширення ринків, яке призводить до економії на масштабі і означає те, що в довгостроковій перспективі витрати на виробництво одиниці продукції будуть зменшуватись із збільшенням обсягів виробництва. Економія на масштабі прямо пов'язана з розмірами ринків, які

збільшуються вже зі створенням зони вільної торгівлі, митного союзу та ін. Скорочення витрат та відповідне зниження цін на товари сприяє піднесенню як внутрішнього, так і зовнішнього попиту, що, своєю чергою, стимулює інноваційну діяльність та веде до підвищення загальних темпів економічного зростання. Щоб скористатися новими ринковими можливостями та вистояти у дедалі гострішій конкуренції, фірми змушені робити інвестиції у підприємства та устаткування, які безпосередньо створюють нові робочі місця та дохід. Більше того, якість інвестиції буде підвищуватися, оскільки рішення щодо її внесення приймаються з огляду на витрати та ринкові умови в союзі загалом. Окрім того, більший ринок залучає нові інвестиції в інфраструктуру (транспорт, енергетику, комунікації та ін.), яка, своєю чергою, стимулює загальне підвищення економічної ефективності та економічне зростання [6].

Економічна інтеграція пов'язана також з позв'язанням міжфірмової конкуренції, яка загострюється внаслідок усунення бар'єрів на шляху торгівлі через функціонування єдиного внутрішнього ринку інтеграційного об'єднання, економічного і валютного союзу.

Крім того, частіше відбуваються процеси злиття та поглинання фірм, що призводить до збільшення розмірів компаній, а це в свою чергу сприяє концентрації ресурсів у їх межах і дозволяє фінансувати наукові дослідження та розробки, а відтак ефективніше конкурувати у сфері інновацій продуктів.

До основних негативних наслідків інтеграційних процесів, на нашу думку, слід віднести послаблення економічної незалежності та безпеки як держави в цілому, так і окремих господарських одиниць. За цих обставин, саме забезпечення незалежності повинно виходити на перший план в умовах активного процесу злиття і поглинання. Небезпека економічної і юридичної незалежності підприємства може виходити як від конкурентів, так і від безпосередніх контрагентів підприємства, у тому числі банків, фінансово-промислових груп чи бізнес-груп. При цьому, важливим є можливість створення сприятливих умов для виробництва, диверсифікації діяльності, зростання не лише економічного, а й інтелектуального потенціалу, створення корпоративної культури, націленої на стратегічний розвиток підприємства. Крім того, проблема забезпечення економічної безпеки підсилюється зростанням рівня невизначеності та ризику, якими супроводжуються сучасні інтеграційні процеси.

Наведені вище характерні риси інтеграційних процесів мають стати певним орієнтиром для визначення основних напрямів сучасного економічного аналізу.

2 ОСНОВНІ НАПРЯМИ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЇ

В умовах економічної інтеграції та загрози економічної безпеки пріоритетними слід назвати оперативний та стратегічний види економічного аналізу, оскільки ретроспективний аналіз може дати лише оцінку тим явищам і процесам, які вже відбулися, нездатен запобігти загрозам фінансової стабільності та розвитку і нейтралізувати вже реалізовані небезпеки. В той час як оперативний аналіз спрямований на постійний моніторинг діяльності, що дозволяє дати оцінку відхиленням від тактичних та стратегічних цілей, забезпечити раціональне використання ресурсів та надати додаткові конкурентні переваги. Підсистема оперативного аналізу покликана виробити дієві своєчасні управлінські рішення щодо оптимізації як швидкозмінних та регулярно повторювальних операцій господарської діяльності, так і операцій ситуаційного характеру. Для цього вона вирішуватиме проблеми постійної економічної оцінки змін, які відбуваються в господарських процесах відносно регламентованого рівня, пошуку альтернативних варіантів дій і вибору оптимального найоптимальнішого курсу.

Оперативний економічний аналіз, з одного боку, має визначати ефективність поточної діяльності за періоди, які дозволяють активно втручатися у хід виробництва з метою досягнення поставленої мети, а з іншого — можливі напрями розвитку цієї діяльності на поточний період.

Стратегічні дослідження в сфері аналізу спрямовуються, насамперед, на аналіз зовнішнього середовища, оскільки без його вивчення побудувати і сформулювати конкретну стратегію розвитку, а тим більше втілити її в життя виявляється неможливим. Перспективний економічний аналіз має забезпечити визначення коротко- і довгострокових перспектив, створити інформаційну базу для прийняття ефективних управлінських рішень, які стосуються далекого і недалекого майбутнього.

З огляду на сказане, основними напрямками економічного аналізу можуть виступити наступні:

1) аналіз зовнішнього середовища макро- чи мікроекономічної системи господарювання. Керівництво останньої часто не приділяє достатньої уваги аналізу оточуючого середовища і делегує цю важливу функцію маркетинговому підрозділу, забуваючи при цьому, що зовнішнє середовище підприємства є як джерелом його життєвої сили (вміщує потенціал, який дає можливість підприємству функціонувати, і виживати у визначеному проміжку часу), так і джерелом його проблем і краху — за умови, якщо воно не забезпечить необхідних умов функціонування[1]. Тому завдання даних аналітичних досліджень — виявити фактори оптимальної взаємодії господарської одиниці із середовищем, що дозволило б їй підтримувати свій потенціал на рівні, необхідному для досягнення мети, і забезпечило б можливість для виживання в умовах конкурентної боротьби в довгостроковій перспективі.

Вихідним моментом аналізу зовнішнього середовища є пізнання правового поля (правових систем у країнах, де веде справи господарська одиниця, а також правових взаємовідносин країн світу). При цьому важливими об'єктами аналізу є національні запаси, які регулюють ділові відносини між країнами (комерційне або договірне право — захист патентів, торгових знаків і авторських прав, стандартні форми бухгалтерського обліку; загально-правове середовище — закон про охорону довкілля, санітарно-гігієнічні

норми і правила техніки безпеки; трудове законодавство; ціноутворення, оподаткування) та міжнародні закони, що регулюють взаємовідносини суверенних держав (закони, які впливають на міжнародні операції або договори, що регулюють відносини між країнами в питаннях товаропотоків, виробничих факторів).

Основною проблемою реалізації зазначеного напрямку аналізу є його інформаційне забезпечення. Так, для оцінки макроекономічного середовища необхідні статистичні дані, якість і достовірність яких, як показують спеціальні обстеження, не перевищує 50 % [2]. Крім того, ринкові відносини та конкурентна боротьба посилили проблему комерційної таємниці та конфіденційності, що унеможливило проведення дієвого аналізу та оцінки діяльності більшості мікроекономічних систем.

2) аналіз потенційних можливостей та тенденцій розвитку економічної системи. Принципово важливе значення для стабільного економічного розвитку та забезпечення фінансової стійкості має визначення довгострокових перспектив функціонування. При цьому, актуальним визначається оцінка сильних сторін і потенціалів успіху господарюючої системи в умовах жорсткої конкуренції, яка за інтеграційних процесів тільки зростає і посилюється. Такий напрям аналітичних досліджень в мікроекономічній сфері пов'язаний з вивченням конкурентного становища підприємства на відповідному ринку й аналізом властивих йому конкурентних переваг. Порівняння з конкурентами проводять на основі вивчення динаміки основних показників діяльності, розподілу ринку, маркетингової стратегії і цінової політики. При цьому, також важливо оцінити і порівняти технологічний, технічний та організаційний потенціал. Не слід забувати, що до конкурентних переваг відносять також високу якість та екологічну чистоту продукції, її технологічність та споживчі властивості, оптимальність співвідношення ціни/якості, рівень обслуговування, ділової репутації та соціальної відповідальності тощо.

3) аналіз та оцінка рівня ризику. Такий напрям аналізу можливо реалізувати, використовуючи, в основному, економіко-статистичний методичний інструментарій. При цьому, необхідно, насамперед, визначити джерела таких ризиків з метою їх подальшої мінімізації. Всі джерела ризиків можна поділити на ті, які носять суб'єктивний і ті, які носять об'єктивний характер. В свою чергу, до джерел суб'єктивного характеру належать внутрішні і зовнішні. До перших можна віднести помилкові чи непрофесійні дії працівників підприємства у важливих сферах його діяльності. До других – ті, які передбачають зумисну шкоду організації, а також неясну роботу чи будь-які інші дії її партнерів по бізнесу.

Ризиками об'єктивного характеру є обставини непереборної сили, політичного і макроекономічного характеру, тобто такі, які не пов'язані безпосередньо з діяльністю самої організації чи її працівників. Таким ризикам важче запобігати.

4) аналіз інвестиційної діяльності. Із забезпеченням доступом на ринки країн-учасниць інтеграційних об'єднань внутрішні торговельні операції більше нагадують внутрішню міжрегіональну торгівлю, процеси інвестування стають більш масштабними і активними. Прийняття рішень з інвестиційної діяльності зумовлено багатьма факторами: вид інвестиції, вартість інвестиційного проекту, наявність різних можливостей інвестування, обмеженість фінансових ресурсів, ризик інвестування, прибутковість та окупність інвестиційних проектів тощо. Розв'язання названих проблем пов'язане з глибокими аналітичними дослідженнями, які б гарантували прийняття найбільш ефективних рішень в умовах нестабільності інвестиційного середовища, ризику помилки у виборі альтернативних проектів, значних коливань зміни ефективності їх реалізації.

Рішення про інвестиції завжди справляють великий вплив на майбутнє, а тому мають бути ретельно обміркованими. Зокрема, такі показники як зміни у витратах і прибутках, пов'язані зі збільшенням кількості продукції слід співвіднести з сумою, яку необхідно витратити на придбання нового обладнання. Оцінюючи швидкість окупності інвестицій, дуже важливо розрахувати термін експлуатування нового обладнання, передусім з огляду на високі темпи морального старіння через вдосконалення технологій. За умов саморегульованої конкурентної економіки нинішні сподівання на дуже високий прибуток можуть виявитися марними вже в недалекому майбутньому, коли більшість фірм почне займатися тим самим бізнесом, що, невдовзі може зменшити розміри прибутків. Тому необхідно своєчасно оцінювати актуальність інвестиційних проектів і вживати заходи, щоб завжди бути попереду.

5) аналіз можливості банкрутства та настання кризи. Даний напрям аналізу повинен проводитися в оперативному режимі, щоб мати можливість своєчасно запобігти певним кризовим явищам, якщо існує ймовірність їх настання. Тут важливо оцінювати не лише фінансові індикатори оцінки діяльності середовища, а й проводити моніторинг зовнішнього середовища функціонування економічної системи.

ВИСНОВКИ

Економічна інтеграція та глобалізація на сучасному етапі є всезростаючим фактором світового господарства. Ті процеси, які відбуваються сьогодні в міжнародному економічному просторі справляють беззаперечний вплив на умови функціонування економічної системи будь-якого рівня. При цьому характер такого впливу носить як позитивне, так і негативне забарвлення. За цих обставин реалізація виділених цільових напрямів аналізу покликана зменшити саме негативні наслідки, які сформувалися під дією інтеграційних процесів.

Окреслені нами напрями, звичайно, не вичерпують всього спектру аналітичних досліджень. Актуальними залишаються питання операційного аналізу та основних показників діяльності господарюючих суб'єктів, пошуку резервів їх удосконалення.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ковальчук Т.Т. Економічна безпека в умовах глобалізації // Режим доступу: <http://ecolib.com.ua> – Офіційний сайт економічної онлайн бібліотеки.
2. Мних Є.В. Цільові спрямування сучасного економічного аналізу / Мних Євген Володимирович // Збірник наукових праць кафедри економічного аналізу Тернопільського національного університету. – 2006. - Випуск 16. – С. 20 – 23.
3. Мних Є.В. Сучасний економічний аналіз: проблеми методології і організації / Мних Євген Володимирович // Бухгалтерський облік і аудит. – 2006. - № 1. – С. 42 – 47.
4. Цигилик І.І. Економічний аналіз – основний чинник підвищення ефективності підприємницької діяльності / Цигилик Іван Іванович // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – № 7. – С. 90 – 96.
5. Попович П.Я. Операційний аналіз: проблеми та перспективи розвитку. Монографія / Петро Ярославович Попович. – Тернопіль: Економічна думка, 2007. – 167 с.
6. Філіпенко А. Природа та особливості сучасного міжнародного інтеграційного процесу / Антон Філіпенко // Економічний часопис – XXI ст. – 2009. - № 3. – С. 18 – 21.
7. Jovanic M. N. International Economic Integration. Limits and Prospects. London and New York, 1998. P. 343.

Пацула Ольга Ігорівна, к.е.н., доцент кафедри обліку і аудиту Львівського університету внутрішніх справ, тел. +380322698016, e-mail: o.patsula@gmail.com